Sbírka soudních rozhodnutí

STANOVISKO GENERÁLNÍ ADVOKÁTKY
ELEANOR SHARPSTON
přednesené dne 11. července 2013 [1]

Věc C-209/12

Walter Endress
proti
Allianz Lebensversicherungs-AG

[žádost o rozhodnutí o předběžné otázce podaná Bundesgerichtshof (Německo)]

„Životní pojištění — Právo na odstoupení od smlouvy — Lhůta pro odstoupení od smlouvy — Začátek plynutí lhůty a délka jejího trvání — Sdělení informací“

1. Podle unijního práva musí být pojistníkovi, který si sjedná životní pojištění, poskytnuta lhůta mezi 14 a 30 dny ode dne, kdy mu bylo uzavření jeho smlouvy oznámeno (dále jen „lhůta pro odstoupení od smlouvy“) [2], během níž může od této smlouvy odstoupit, a před uzavřením smlouvy musí být informován o ustanoveních upravujících výkon tohoto práva na odstoupení od smlouvy. Co se stane, jestliže nebyl informován? Může od smlouvy odstoupit? Pokud ano, brání unijní právo vnitrostátnímu opatření, podle kterého toto právo zaniká jeden rok po zaplacení prvního pojistného bez ohledu na to, zda byly povinné informace týkající se práva na odstoupení od smlouvy pojistníkovi k dispozici?

2. Toto jsou hlavní otázky, které je třeba posoudit při odpovědi na otázku položenou v této věci.

1 — Původní jazyk: angličtina.

2 — Tato lhůta je v příslušné směrnici uváděna jako „lhůta na rozmyšlenou“: viz bod 9 níže.

Unijní právo

Druhá směrnice o životním pojištění

3. Směrnice Rady 90/619/EHS (dále jen „druhá směrnice o životním pojištění“)[3] změnila a doplnila směrnici Rady 79/267/EHS (dále jen „první směrnice o životním pojištění“)[4], která upravovala „životní pojištění“, vymezené jako „pojistné odvětví, které zahrnuje zejména pojištění pouze pro případ dožití se stanoveného věku, pojištění pouze pro případ smrti, pojištění pro případ dožití se stanoveného věku nebo pro případ dřívější smrti, životní pojištění s výplatou zaplaceného pojistného, pojištění manželství, pojištění prostředků na výživu dětí (*neoficiální překlad*)“[5].

4. Hlavním cílem druhé a třetí směrnice o životním pojištění bylo vytvoření vnitřního trhu v životním pojištění, včetně volného pohybu služeb životního pojištění[6].

5. Podle čl. 4 odst. 1 druhé směrnice o životním pojištění bylo rozhodným právem v zásadě právo členského státu závazku, i když si strany mohly zvolit právo jiné země, pokud to právo členského státu závazku umožňovalo. „Členský stát závazku“ byl definován v čl. 2 písm. e) této směrnice jako „členský stát, ve kterém [měl] pojistník obvyklé bydliště, nebo [byl-li] pojistník právnickou osobou, členský stát, kde se [nacházela] provozovna této právnické osoby, ke které se smlouva [vztahovala]“ (*neoficiální překlad*).

6. Článek 15 druhé směrnice o životním pojištění, ve znění článku 30 třetí směrnice o životním pojištění, stanovil následující:

„1. Každý členský stát stanoví, že pojistník, který uzavře individuální smlouvu životního pojištění, má lhůtu mezi 14 a 30 dny ode dne, kdy byl o uzavření smlouvy informován, během které může smlouvu zrušit.

Oznámení o odstoupení od smlouvy ze strany pojistníka ho zprošťuje do budoucna veškerých závazků vyplývajících ze smlouvy.

Další právní účinky a podmínky zrušení smlouvy upravuje rozhodné právo smlouvy podle článku 4, zejména pokud se týká způsobu informování pojistníka o tom, že smlouva byla uzavřena.

2. Členské státy nemusí uplatňovat odstavec 1 na smlouvy trvající šest měsíců nebo méně, nebo pokud pojistník tuto zvláštní ochranu v důsledku postavení pojistníka nebo okolností, za kterých je smlouva uzavřena, nepotřebuje. Členské státy ve svých právních předpisech určí, kdy se odstavec 1 nepoužívá“ (*neoficiální překlad*).

3 — Směrnice Rady ze dne 8. listopadu 1990 o koordinaci právních a správních předpisů týkajících se přímého životního pojištění, kterou se stanoví opatření k usnadnění účinného výkonu volného pohybu služeb a kterou se mění směrnice 79/267/EHS (*neoficiální překlad*) (Úř. věst. L 330, s. 50). Druhá směrnice o životním pojištění byla změněna směrnicí Rady 92/96/EHS ze dne 10. listopadu 1992 o koordinaci právních a správních předpisů týkajících se přímého životního pojištění a o změně směrnic 79/267/EHS a 90/619/EHS (třetí směrnice o životním pojištění) (*neoficiální překlad*) (Úř. věst. L 360, s. 1) (dále jen „třetí směrnice o životním pojištění“). Tato posledně uvedená směrnice byla rovněž několikrát změněna. Druhá směrnice o životním pojištění byla zrušena směrnicí Evropského parlamentu a Rady 2002/83/ES ze dne 5. listopadu 2002 o životním pojištění (Úř. věst. L 345, s. 1; Zvl. vyd. 06/06, s. 3) (dále jen „směrnice 2002/83“), která byla zrušena směrnicí Evropského parlamentu a Rady 2009/138/ES ze dne 25. listopadu 2009 o přístupu k pojišťovací a zajišťovací činnosti a jejím výkonu (Solventnost II) (Úř. věst. L 335, s. 1). Články 35 a 36 směrnice 2002/83 se týkají práva na odstoupení od smlouvy a povinnosti sdělit pojistníkům určité informace. Jejich znění je podobné znění, o něž se v této věci jedná. V tomto stanovisku budu odkazovat na druhou směrnici o životním pojištění a na třetí směrnici o životním pojištění společně jako na „druhou a třetí směrnici o životním pojištění“. Vzhledem k tomu, že obě směrnice jsou nyní zrušeny, odkazuji na ně v minulém čase.

4 — První směrnice Rady 79/267/EHS ze dne 5. března 1979 o koordinaci právních a správních předpisů týkajících se přístupu k činnosti v přímém životním pojištění a jejího výkonu (Úř. věst. L 63, s. 1), v pozměněném znění (následně zrušená směrnicí 2002/83).

5 — Článek 1 odst. 1 písm. a) první směrnice o životním pojištění.

6 — Viz například bod 19 odůvodnění třetí směrnice o životním pojištění.

Třetí směrnice o životním pojištění

7. Bod 23 odůvodnění třetí směrnice o životním pojištění stanoví, že

„[…] na vnitřním pojistném trhu bude mít spotřebitel širší a rozmanitější výběr smluv; […] pokud má mít z této rozmanitosti a ze zvýšené hospodářské soutěže plný užitek, musí obdržet všechny nutné informace umožňující mu zvolit si smlouvu nejlépe odpovídající jeho potřebám; […] tento požadavek na poskytnutí informací je důležitý, protože trvání závazku může být velmi dlouhé; […] minimální opatření musí být proto koordinována, aby spotřebitel obdržel jasné a přesné informace o základních vlastnostech mu navrhovaných produktů a údaje o orgánech, na které mohou být směrovány veškeré stížnosti pojistníků, pojištěných osob nebo osob oprávněných ze smluv“ (*neoficiální překlad*).

8. Článek 31 stanoví povinnost sdělit informace pojistníkovi před uzavřením smlouvy:

„1. Před uzavřením pojistné smlouvy musí být pojistníkovi sděleny alespoň informace uvedené v příloze II bodě A.

2. Pojistník musí být po celou dobu trvání smlouvy informován o všech změnách týkajících se informací uvedených v příloze II bodě B.

3. Členský stát závazku může na pojišťovnách požadovat, aby poskytly další informace k informacím uvedeným v příloze II, pouze pokud to je nutné pro správné pochopení základních prvků závazku pojistníkem.

4. Prováděcí pravidla k tomuto článku a příloze II přijme členský stát závazku“ (*neoficiální překlad*).

9. Příloha II uváděla „informace, které [musely] být sděleny pojistníkovi před uzavřením smlouvy (A) nebo za jejího trvání (B)“ (*neoficiální překlad*). Tyto informace musely být „poskytnuty jasně a přesně, písemně a v úředním jazyce členského státu závazku“ (*neoficiální překlad*). Bod A obsahoval tabulku: levý sloupec uváděl informace o pojišťovně a pravý sloupec o samotném závazku. Položka 13 v pravém sloupci uváděla ve francouzském znění „[m]odalités d'exercice du droit de renonciation“ a v anglickém znění „[a]rrangements for application of the cooling-off period“ ([p]odmínky uplatnění práva na odstoupení od smlouvy) (*neoficiální překlad*), to znamená lhůtu, během níž bylo možné vykonat právo na odstoupení od smlouvy[7]. Německé znění, které hovoří o „Ausübung des Widerrufs[-] und Rücktritt[s]rechts“, patrně odkazovalo na jednotlivé aspekty práva na odstoupení od smlouvy.

Vnitrostátní právo

10. Ustanovení § 5a Versicherungsvertragsgesetz (dále jen „VVG“), ve znění platném v rozhodné době z hlediska skutečností v původním řízení (dále jen „původní znění § 5a VVG“) stanovilo:

„1) Jestliže pojistitel neoznámil pojistníkovi při podání návrhu na uzavření smlouvy pojistné podmínky nebo spotřebitelské informace podle § 10a Versicherungsaufsichtsgesetz[8], považuje se smlouva za uzavřenou na základě certifikátu o pojištění, pojistných podmínek a dalších spotřebitelských informací, které jsou relevantní pro obsah smlouvy, pokud pojistník nepodá písemně námitku v průběhu 14 dnů od přenechání podkladů. […]

7 — Viz rovněž například nizozemské znění („[w]ijze van uitoefening van het recht van opzegging“) a španělské znění („[m]odalidades de ejercicio del derecho de renuncia“).

8 — Zákon o dohledu nad pojišťovnictvím.

2) Lhůta počíná plynout až v okamžiku, kdy má pojistník k dispozici certifikát o pojištění a kompletní podklady podle odstavce 1 a pokud byl při odevzdání certifikátu o pojištění písemně, v tištěné podobě poučen o právu vznést námitku, jakož i o začátku plynutí lhůty a o její délce trvání. Důkazní břemeno ohledně přístupu k podkladům nese pojistitel. K dodržení lhůty postačí včasné odeslání námitky. Odchylně od první věty však právo vznést námitku zaniká po jednom roce od zaplacení prvního pojistného.“

11. Zatímco původní znění § 5a VVG bylo s účinností od 31. prosince 2007 změněno, zjevně se stále použije na značné množství smluv o životním pojištění uzavřených před tímto datem.

12. Původní znění § 5a VVG používalo německé výrazy „widerspricht“, „Widerspruchsrecht“ a „Widerspruch“. Tyto výrazy se liší od výrazů použitých v článku 15 druhé směrnice o životním pojištění (který používal výrazy „zurückzutreten“, „zurücktritt“ a „Rücktritts“) a ve větě „Ausübung des Widerrufs[-] und Rücktritt[s]rechts“ v příloze II třetí směrnice o životním pojištění.

13. Pro účely tohoto stanoviska se soustředím spíše na vysvětlení poskytnutá v tomto řízení k tomu, jak původní znění § 5a VVG fungovalo, než na možné významové odlišnosti výrazů „widerspricht“, „Widerspruchsrecht“ a „Widerspruch“ podle německého práva [9].

Skutkový stav, řízení a položené otázky

14. Walter Endress zamýšlel uzavřít se společností Allianz Lebensversicherungs-AG (dále jen „Allianz“) s účinností od 1. prosince 1998 smlouvu o životním pojištění.

15. Walter Endress obdržel všeobecné podmínky a vysvětlující sdělení až v době, kdy mu Allianz zaslala certifikát o pojištění. Podle zjištění provedených odvolacím soudem, která jsou pro Bundesgerichtshof závazná (dále jen „předkládající soud“), tím sice Allianz přijala návrh W. Endresse na uzavření smlouvy, avšak W. Endresse řádně neinformovala o jeho právech zaručených podle původního znění § 5a VVG [10].

16. V důsledku toho předkládající soud uvádí, že lhůta 14 dnů, popsaná v původním znění § 5a VVG, nezačala plynout.

17. Podle smlouvy mělo být roční pojistné placeno po dobu pěti let. Podle všeobecných podmínek platných pro smlouvu byla výše částky, která měla být vrácena v případě vypovězení smlouvy, omezena na výši záruky v případě úmrtí.

18. Od prosince 1998 do prosince 2002 platil W. Endress pojistné. Další pojistné zjevně zaplatil v roce 2004.

19. Dne 1. června 2007 W. Endress oznámil, že vypovídá smlouvu s účinností od 1. září 2007. V září 2007 mu pojišťovna zaplatila částku, která měla být vrácena, jež byla nižší než částka zaplaceného pojistného s úroky.

20. Dopisem ze dne 31. března 2008 (a tedy více než rok po zaplacení prvního pojistného) vykonal W. Endress svá práva podle původního znění § 5a VVG. Tvrdil, že smlouva nebyla platně uzavřena a vyzval pojistitele, aby mu vrátil zpět veškeré pojistné s úroky (po započtení částky, která mu byla vrácena). Není jasné, jak a kdy se W. Endress dozvěděl o svém právu podle původního znění § 5a VVG a ujednáních o jeho výkonu či jak a kdy o něm byl informován.

9 — Viz body 28 až 32 dále.

10 — Viz bod 10 výše.

21. Prvostupňový soud zamítl žalobu W. Endresse na zaplacení další částky od pojistitele. Odvolací soud zamítl jeho odvolání proti tomuto rozhodnutí.

22. Walter Endress poté podal opravný prostředek „Revision“ k Bundesgerichtshof, který má za to, že výsledek řízení o opravném prostředku závisí na tom, zda je pravidlo, podle kterého právo pojistníka podle původního znění § 5a odst. 2 VVG zaniká jeden rok po zaplacení prvního pojistného (dále jen „pravidlo jednoho roku“), neslučitelné s druhou a třetí směrnicí o životním pojištění. Za této situace předkládající soud přerušil řízení a položil následující otázku:

„Je nutné vykládat čl. 15 odst. 1 první větu [druhé směrnice o životním pojištění] s ohledem na čl. 31 odst. 1 [třetí směrnice o životním pojištění] v tom smyslu, že brání takové právní úpravě jako je úprava v ustanovení § 5a odst. 2 čtvrté větě [VVG platného v rozhodné době] – podle které zaniká právo na odstoupení od smlouvy nebo právo vznést námitku nejpozději jeden rok po zaplacení prvního pojistného, a to i v případě, že pojistník nebyl poučen o právu odstoupit od smlouvy nebo vznést námitku?“

23. Walter Endress, Allianz, německá vláda a Komise předložili písemná vyjádření a na jednání konaném dne 24. ledna 2013 přednesli své řeči.

Posouzení

Úvodní poznámky

24. Z předkládacího usnesení se jeví, že W. Endress před německými soudy tvrdil, že pravidlo jednoho roku je v rozporu s druhou a třetí směrnicí o životním pojištění.

25. Posoudím proto, zda je takové ustanovení, jako je původní znění § 5a VVG, které obsahovalo pravidlo jednoho roku, neslučitelné s druhou a třetí směrnicí o životním pojištění, a pokud tomu tak není, budu se zabývat dopady takového závěru na projednávanou věc.

26. I když původní znění § 5a VVG již není platné [11], značné množství smluv o životním pojištění se nadále řídí tímto ustanovením. Rozsudek Soudního dvora v této věci se proto pravděpodobně dotkne kromě W. Endresse i dalších pojistníků [12]. Může být rovněž relevantní pro pojistníky, kteří uzavřeli smlouvy o životním pojištění na základě jiného ustanovení než je původní znění § 5a VVG, podléhá-li právo na odstoupení od těchto smluv stejnému (nebo podobnému) pravidlu jako je pravidlo jednoho roku.

27. Vyjádření učiněná v této věci poskytla pouze neucelený popis německého práva životního pojištění a zvláštních znaků uzavírání smluv o životním pojištění typu popsaného v původním znění § 5a VVG a odstupování od nich.

28. Podle předkládajícího soudu bylo dané ustanovení použito na smlouvy uzavřené postupem, na který budu dále odkazovat jako na „model pojištění“. Podle tohoto přístupu zakládala žádost žadatele o životní pojištění návrh na uzavření smlouvy a přijetí tohoto návrhu pojistitelem nabývalo účinnosti zasláním certifikátu o pojištění, všeobecných pojistných podmínek a vysvětlujícího sdělení žadateli. K uzavření smlouvy patrně došlo až po uplynutí lhůty 14 dnů od předání těchto dokumentů a za předpokladu, že žadatel během této lhůty nevyjádřil svůj úmysl nebýt smlouvou vázán. Během této lhůty byla smlouva na základě německého práva dočasně neplatná. Nezareagoval-li žadatel během této

11 — Viz bod 11 výše.

12 — Několik srovnatelných věcí je v totiž v současné době projednáváno před Soudním dvorem: věc C-439/12, Gawelczyk, věc C-459/12, Krieger, věc C-529/12, Lange a věc C-590/12, Merten.

lhůty, byla smlouva uzavřena s platností k datu, kdy žadatel obdržel certifikát o pojištění, všeobecné podmínky a vysvětlující sdělení. Neposkytl-li pojistitel řádně tyto dokumenty budoucímu pojistníkovi, nezačala 14 denní lhůta plynout. Po uplynutí jednoho roku od zaplacení prvního pojistného však již žadatel nemohl vyjádřit svůj úmysl nebýt smlouvou vázán.

29. Otázka předkládajícího soudu se týká konkrétně čtvrté věty původního znění § 5a odst. 2 VVG, podle které již žadatel nemohl vyjádřit svůj úmysl nebýt vázán smlouvou po uplynutí jednoho roku od zaplacení prvního pojistného – i pokud pojistitel, jak zdůrazňuje předkládající soud, nikdy nesdělil relevantní informace (včetně informace o právu žadatele vyjádřit svůj úmysl nebýt vázán smlouvou), a 14 denní lhůta tedy nikdy nezačala plynout.

30. Předkládající soud přezkoumává pravidlo jednoho roku s přihlédnutím k ustanovením v druhé a třetí směrnici o životním pojištění, která se týkala práva na odstoupení od smlouvy po oznámení uzavření smlouvy a povinnosti sdělit žadateli (tedy budoucímu pojistníkovi) určité informace před uzavřením smlouvy.

31. Není mi jasné, zda je třeba relevantní vnitrostátní právní úpravu chápat tak, že se týká práva na *odstoupení* od smlouvy ve smyslu článku 15 druhé směrnice o životním pojištění, nebo nějakého jiného práva, které svědčí žadateli, který si přeje zabránit *uzavření* smlouvy o životním pojištění, a kterého se netýká dané ustanovení.

32. Text původního znění § 5a VVG předestírá, že předmětem daného ustanovení bylo „Widerspruchsrecht“, zatímco německé znění článku 15 druhé směrnice o životním pojištění popisuje okolnosti, za kterých pojistník „zurücktritt“ („odstupuje“) a německé znění přílohy II třetí směrnice o životním pojištění definuje informace, které musí být sděleny před uzavření smlouvy, včetně „Ausübung des Widerrufs[-] und Rücktritt[s]rechts“. Naproti tomu předkládající soud ve své otázce požaduje, aby Soudní dvůr posoudil „Rücktritts- oder Widerspruchsrecht“, které, se patrně týká jak (částečně) práva pokrytého druhou a třetí směrnicí o životním pojištění, tak práva, které je předmětem původního znění § 5a VVG.

33. Aniž zaujmu konečné stanovisko k významu německého práva, budu se proto s cílem pomoci předkládajícímu soudu zabývat zvlášť dvěma následujícími otázkami: i) bylo pravidlo, podle kterého již po jednom roce od zaplacení prvního pojistného nebylo možné vykonat právo na odstoupení od smlouvy bez ohledu na to, zda byly pojistníkovi sděleny požadované informace týkající se práva na odstoupení od smlouvy, neslučitelné s druhou a třetí směrnicí o životním pojištění; a ii) pokud pomineme právo na odstoupení od smlouvy ve smyslu článku 15 druhé směrnice o životním pojištění, bránila druhá a třetí směrnice o životním pojištění uzavírání smluv o životním pojištění na základě podmínek popsaných v takovém ustanovení, jako bylo původní znění § 5a VVG? První otázka vychází z předpokladu, že dané ustanovení vnitrostátního práva se týkalo práva na odstoupení od smlouvy ve smyslu druhé a třetí směrnice o životním pojištění; druhá otázka předpokládá, že tomu tak nebylo.

Za předpokladu, že se původní znění § 5a VVG týkalo práva na odstoupení od smlouvy: bylo pravidlo jednoho roku neslučitelné s druhou a třetí směrnicí o životním pojištění?

34. Podle čl. 15 odst. 1 druhé směrnice o životním pojištění začala lhůta pro odstoupení od smlouvy plynout od oznámení pojistníkovi, že smlouva byla uzavřena. Tento začátek běhu lhůty vycházel ze dvou předpokladů: zaprvé, odstoupit lze pouze od smlouvy, která byla uzavřena, a zadruhé, pojistník nemůže vykonat právo na odstoupení od smlouvy, pokud o něm nebyl řádně a včas informován. Článek 31 třetí směrnice o životním pojištění tak ukládal, aby byly žadateli před uzavřením smlouvy sděleny relevantní informace vymezené v příloze II této směrnice.

35. Článek 15 druhé směrnice o životním pojištění však nestanovil důsledky nesplnění povinnosti řádného oznámení uvedených informací, které zahrnovaly podmínky odstoupení od smlouvy, před uzavřením smlouvy.

36. Stejně tak tyto důsledky nevymezoval ani článek 31 odst. 1 třetí směrnice o životním pojištění a ani nestanovil, že by měly být určeny v souladu s právem příslušného členského státu. Článek 31 odst. 4 pouze stanovil, že podrobná pravidla k provedení tohoto článku a přílohy II budou upravena právem členského státu závazku.

37. Bránila druhá a třetí směrnice o životním pojištění v tomto kontextu tomu, aby členský stát stanovil, že za okolností, kdy relevantní informace – včetně informací o právu na odstoupení od smlouvy – nebyly (řádně) sděleny pojistníkovi, mohlo být právo na odstoupení od smlouvy vykonáno pouze ve lhůtě do jednoho roku od zaplacení prvního pojistného?

38. Nemám za to, že je úkolem Soudního dvora, aby taxativně stanovil, jaké důsledky vyplývají z nesplnění povinnosti sdělit požadované informace. Je spíše na členských státech, aby provedly třetí směrnici o životním pojištění (konkrétně článek 31) způsobem, který je v souladu s unijním právem, obzvláště se zásadami právní jistoty, proporcionality a efektivity.

39. Podle mého názoru nemohou členské státy s porušením povinnosti sdělit informace prostě nespojit *žádný* důsledek. Pojistitel by tím byl zbaven motivace, aby splnil povinnost sdělit informace, a současně by nebyla chráněna osoba, která si sjednává životní pojištění. Nejsem zároveň přesvědčena, že druhá a třetí směrnice o životním pojištění ukládaly, aby členské státy stanovily, že smlouva bude neplatná v případě nedodržení povinnosti sdělit informace před uzavřením smlouvy. Taková sankce nemusí vždy představovat přiměřenou a účinnou nápravu.

40. Mohlo by tak například dojít k situaci, že pojistitel nesdělil všechny informace uvedené v příloze II bodě A třetí směrnice o životním pojištění nebo jejich podstatnou část. V takovém případě si lze obtížně představit, jak by mohlo dojít k uzavření smlouvy: jedna ze stran by neměla k dispozici všechny podstatné informace týkající se dané smlouvy nebo jejich podstatnou část.

41. Nebo by se mohlo jednat o případ, že nebyly sděleny pouze informace týkající se práva na odstoupení od smlouvy a podmínek pro jeho výkon a že v ostatních ohledech byla osoba, která si sjednává životní pojištění, řádně informována. Za takových okolností by tato osoba nebyla informována pouze o rozšířené ochraně, na kterou jí právo na odstoupení od smlouvy přiznávalo nárok. Zdá se nepravděpodobné, že by osoba, která se rozhodla uzavřít smlouvu o životním pojištění, byla od uzavření této smlouvy odrazena, pokud by věděla, že měla širší ochranu přiznanou právem na odstoupení od smlouvy. Členský stát by mohl rozhodnout, že vhodnou nápravou je za takových okolností poskytnout pojistníkovi lhůtu od okamžiku, kdy byl řádně informován o svém právu na odstoupení od smlouvy, aby toto právo mohl vykonat. Členský stát by případně mohl rozhodnout, že poskytne pojistníkovi větší ochranu nebo že zohlední, zda pojistník požaduje, aby byla smlouva prohlášena za neplatnou [13].

13 — 13 – V kontextu směrnice Rady 85/577/EHS ze dne 20. prosince 1985 o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených mimo obchodní prostory (Úř. věst. L 372, s. 31; Zvl. vyd. 15/01, s. 262) (dále jen „směrnice o prodeji mimo obchodní prostory“) viz například rozsudek ze dne 17. prosince 2009, Martín Martín (C-227/08, Sb. rozh. s. I-11939, body 34 a 35). [Tato směrnice bude zrušena s účinností od 13. června 2014 směrnicí Evropského parlamentu a Rady 2011/83/EU ze dne 25. října 2011 o právech spotřebitelů, kterou se mění směrnice Rady 93/13/EHS a směrnice Evropského parlamentu a Rady 1999/44/ES a zrušuje směrnice Rady 85/577/EHS a směrnice Evropského parlamentu a Rady 97/7/ES (Úř. věst. L 304, s. 64).]

42. Připomínám, že Soudní dvůr v rozsudku Heininger ve vztahu k právu na odstoupení od smlouvy podle směrnice o prodeji mimo obchodní prostory [14] zdůraznil, že „pokud spotřebitel neví o existenci práva na odstoupení od smlouvy, nemůže toto právo vykonat“ [15]. Daná věc se týkala německé právní úpravy, podle níž spotřebitel, který neobdržel požadované informace, mohl vykonat právo na odstoupení od smlouvy po dobu, dokud obě strany nesplnily své povinnosti podle smlouvy, ale nemohl tak učinit déle než jeden rok poté, co vyjádřil svůj úmysl smlouvu uzavřít. Soudní dvůr dále rozhodl, že důvody právní jistoty nemohou odůvodňovat omezení období, během něhož lze právo na odstoupení od smlouvy vykonat, jelikož implikují omezení práv výslovně přiznaných spotřebitelům za účelem jejich ochrany před riziky, které vyplývají ze skutečnosti, že se úvěrové instituce rozhodly uzavírat smlouvy mimo své obchodní prostory [16].

43. Mezi směrnicí o prodeji mimo obchodní prostory a druhou a třetí směrnicí o životním prostředí existují značné rozdíly. Vzhledem k tomu chápu stanovisko Soudního dvora v rozsudku Heininger tak, že práva spotřebitelů by neměla být oslabena proto, aby byla poskytnuta právní jistota prodávajícímu, který nesdělil spotřebiteli řádně a včas informace, které by mu umožnily vykonat jeho právo na odstoupení od smlouvy ve lhůtě stanovené unijním zákonodárcem [17].

44. Podle mého názoru by měly stejné úvahy platit v případě druhé a třetí směrnice o životním pojištění.

45. Stejně jako je v případě ujednání mimo obchodní prostory slabší stranou spotřebitel, je slabší stranou i pojistník ve smluvním vztahu s pojistitelem. Měl by být informován o dopadech této smlouvy, aby mohl učinit informovanou volbu pojistitele i smlouvy před tím, než bude smlouvou vázán. Stejně jako v případě směrnice o prodeji mimo obchodní prostory ukládá druhá a třetí směrnice o životním pojištění povinnost sdělit nutné informace pojistiteli [18]. Tato strana by neměla mít možnost dovolávat se právní jistoty k tomu, aby zhojila situaci, kterou sama způsobila porušením povinnosti sdělit stanovený seznam informací podle unijního práva [19].

46. Dodávám, že zaplacení prvního pojistného lze považovat za důkaz, že pojistník hodlal být smlouvou vázán na základě *informací týkajících se této smlouvy, které mu byly sděleny dříve či v daný okamžik*. Avšak z důvodu opomenutí pojistitele mu nebyly poskytnuty veškeré informace, které unijní právo považuje za relevantní pro uzavření smlouvy.

47. Pojistník, který nebyl informován o svém právu odstoupit od smlouvy pojistitelem, se o něm může dozvědět jiným způsobem, avšak stále platí, že pojistitel nesplnil svou povinnost uloženou třetí směrnicí o životním pojištění a provedenou ve vnitrostátním právu. Pojistiteli nemůže být umožněno, aby se dovolával tohoto porušení (za předpokladu, že by mohl prokázat, kdy se pojistník dozvěděl o právu na odstoupení od smlouvy) proto, aby tvrdil, že lhůta pro odstoupení od smlouvy uplynula. Pouze tehdy, pokud bude pojistitel schopen prokázat, že sdělil všechny nutné informace, existuje dostatečná právní jistota pro plynutí lhůty pro odstoupení od smlouvy a pro její ukončení.

14 — Viz výše poznámku pod čarou 13. Podotýkám, že v těchto různých směrnicích nezaujal zákonodárce jednotný přístup z hlediska povinnosti sdělit informace před uzavřením smlouvy a práva na odstoupení od smlouvy; stejně tak není jednotně popsáno rozdělení pravomocí mezi EU a členské státy. Judikaturu Soudního dvora týkající se směrnice o prodeji mimo obchodní prostory tak nelze automaticky použít na druhou a třetí směrnici o životním pojištění: části zvláštní pro dotčenou určitou směrnici musí být odlišeny od částí, které budou použity obecně.

15 — Rozsudek ze dne 13. prosince 2001 (C-481/99, Recueil, s. I-9945, bod 45); viz rovněž bod 60 stanoviska generálního advokáta P. Légera v uvedené věci a rozsudek Soudního dvora ze dne 10. dubna 2008, Hamilton (C-412/06, Sb. rozh. s. I-2383, bod 33), a výše uvedený rozsudek Martín Martín, citovaný v poznámce pod čarou 13 výše, body 25 a 26.

16 — Rozsudek Heininger, citovaný v poznámce pod čarou 15 výše, bod 47.

17 — Soudní dvůr přijal podobné úvahy ve věci týkající se směrnice o prodeji mimo obchodní prostory s ohledem na důsledky nesplnění povinnosti informovat spotřebitele o jeho právo odstoupit od smlouvy: viz například rozsudek ze dne 25. října 2005, Schulte (C-350/03, Sb. rozh. s. I-9215, body 100 a 101).

18 — Viz bod 8 výše.

19 — V odpověď na otázku položenou na jednání německá vláda připustila, že model pojištění zvýhodňoval pojistitele.

48. To však neznamená, že pojistník nesmí odstoupit od smlouvy dříve, než mu pojistitel sdělí informace, pokud se o svém právu na odstoupení od smlouvy dozví jiným způsobem. To by opět znamenalo, že pojistiteli bude umožněno, aby měl prospěch ze svého vlastního porušení povinnosti sdělit informace s cílem odepřít pojistníkovi jeho právo.

49. Z těchto důvodů dospívám k závěru, že článek 15 druhé směrnice o životním pojištění a článek 31 třetí směrnice o životním pojištění bránil tomu, aby členský stát stanovil, že právo na odstoupení od smlouvy již nelze vykonat jeden rok po zaplacení prvního pojistného bez ohledu na to, zda pojistitel pojistníka o tomto právu informoval řádně a včas. Podle takového pravidla skončí běh lhůty pro odstoupení od smlouvy v důsledku splnění smluvních povinností (zaplacením dlužného pojistného) pojistníkem, ačkoli pojistitel nesplnil zákonnou povinnost sdělit pojistníkovi informace. Takový výsledek by byl zcela nesprávný.

50. Tento závěr může být dostačující k tomu, aby byla v této věci poskytnuta pomoc předkládajícímu soudu. Pojednám však rovněž ve stručnosti o tom, zda čl. 15 odst. 1 druhé směrnice o životním pojištění brání tomu, aby členský stát stanovil lhůtu pro odstoupení od smlouvy, která je delší než lhůta v rozmezí 14 až 30 dnů od oznámení uzavření smlouvy.

51. Podle mého názoru z čl. 15 odst. 1 druhé směrnice o životním pojištění jasně vyplývá, že lhůta pro odstoupení od smlouvy nemůže být kratší než 14 dnů od oznámení uzavření smlouvy. Tato lhůta mohla činit 14 až 30 dnů. Článek 15 odst. 1 tak stanovil spodní i horní omezení lhůty pro odstoupení od smlouvy, kterou mohou členské státy stanovit ve svých právních předpisech. Spodní mez byla zjevně stanovena proto, aby byla pojistníkovi poskytnuta minimální úroveň ochrany. Horní mez byla patrně logicky stanovena proto, aby byla zajištěna právní jistota pro pojistníka i pro pojistitele.

52. Jak postupovat v případě, že smlouva o životním pojištění nebyla uzavřena v souladu s požadavky druhé a třetí směrnice o životním pojištění? Jak konkrétně postupovat v případě, že informace popsané v článku 31 třetí směrnice o životním pojištění byly sděleny pojistníkovi až později?

53. V takovém případě musí mít pojistník z důvodů, které jsem již uvedla, možnost odstoupit od smlouvy během lhůty, která začne plynout od sdělení relevantních informací.

54. Měla by tedy být pojistníkovi stanovena lhůta pro odstoupení od smlouvy, která by překračovala horní mez stanovenou v čl. 15 odst. 1 druhé směrnice o životním pojištění?

55. Tento názor nezastávám.

56. Zatímco článek 15 druhé směrnice o životním pojištění stanovil začátek plynutí lhůty pro odstoupení od smlouvy za takových okolností[20], vnitrostátní právo nemůže podle mého názoru stanovit, že pojistník má právo odstoupit od své smlouvy po uplynutí lhůty, která je delší než horní mez výslovně stanovená v tomto ustanovení.

Za předpokladu, že se původní znění § 5a VVG netýkalo práva na odstoupení od smlouvy: bylo uzavření smlouvy o životním pojištění na základě daného ustanovení neslučitelné s druhou a třetí směrnicí o životním pojištění?

57. Pokud by překládající soud rozhodl, že právo popsané v původním znění § 5a VVG bylo odlišné od práva na odstoupení od smlouvy upraveného v článku 15 druhé směrnice o životním pojištění, bylo by relevantní zabývat se tím, zda druhá a třetí směrnice o životním pojištění bránily tomu, aby členský stát přijal takový model, jako byl model pojištění pro uzavření smlouvy o životním pojištění. Pokud totiž zní odpověď „ne“, je položená otázka hypotetická.

20 — Viz body 34 až 49 výše.

58. Obě směrnice [21] se použily na uzavírání smlouvy o životním pojištění a na odstoupení od takové smlouvy. Jejich relevantní ustanovení se vztahovala k pěti různým etapám: i) uzavírání smlouvy, ii) její uzavření, iii) oznámení jejího uzavření pojistníkovi, iv) začátek běhu lhůty pro odstoupení od smlouvy po tomto oznámení a v) možné odstoupení od této smlouvy v rámci této lhůty.

59. K etapě i) čl. 31 odst. 1 třetí směrnice o životním pojištění stanovil, že informace uvedené v bodě A přílohy II této směrnice musely být sděleny osobě, která si sjednává pojištění, *před uzavřením* smlouvy. Zejména proto, aby byl pojistník schopen učinit informované rozhodnutí, musel být podle mého názoru takto informován *před učiněním volby stran konkrétního pojistitele a smlouvy*. Cílem této povinnosti sdělit informace bylo umožnit osobě, která si sjednává pojištění, aby si zvolila smlouvu, která bude nejvíce vyhovovat jejím potřebám, a poskytnout jí „jasné a přesné informace o základních vlastnostech jí navrhovaných produktů a údaje o orgánech, na které mohou být směrovány veškeré stížnosti pojistníků, pojištěných osob nebo osob oprávněných ze smluv“ [22]. Toto sdělení mělo rovněž obsahovat informace týkající se ujednání o odstoupení od smlouvy [23].

60. K etapám ii) až v) článek 15 druhé směrnice o životním pojištění stanovil, že po uzavření smlouvy a oznámení této skutečnosti mohl pojistník odstoupit od smlouvy v omezené lhůtě pro odstoupení od smlouvy. Od dosud neuzavřené smlouvy, kdy neexistuje návrh na uzavření smlouvy a jeho přijetí vedoucí k dohodě mezi stranami, že budou zavázány konkrétními smluvními podmínkami, zcela zřejmě nelze odstoupit.

61. Z toho vyplývá, že druhá a třetí směrnice o životním pojištění ve vzájemném spojení vyžadovaly, aby byly určité informace sděleny (budoucímu) pojistníkovi *před* uzavřením smlouvy a aby měl k dispozici lhůtu pro odstoupení od smlouvy mezi 14 až 30 dny plynoucí *od* oznámení tohoto uzavření. Vnitrostátní podmínky, které tyto požadavky nerespektovaly, byly tedy neslučitelné s těmito směrnicemi.

62. Pokud vnitrostátní právo umožňovalo, aby uzavírání smlouvy o životním pojištění bylo realizováno takovým způsobem, který vylučoval sdělení relevantních informací řádně a včas, tak jak to ukládal čl. 31 odst. 1 třetí směrnice o životním pojištění, byl tento postup patrně neslučitelný s touto směrnicí. Povinnost sdělit informace by byla narušena, pokud by uvedené informace byly sděleny *až poté, co pojistník předložil svůj návrh na uzavření smlouvy a zvolil si tedy pojistitele a smlouvu*.

63. Pokud právo členského státu stanovilo lhůtu, během níž mohl žadatel podat námitky proti uzavření smlouvy, a stanovilo, že během této lhůty *nebyla smlouva dosud uzavřena*, pak tato lhůta zjevně nebyla lhůtou pro odstoupení od smlouvy ve smyslu čl. 15 odst. 1 druhé směrnice o životním pojištění a toto právo podat námitky bylo spíše součástí etapy i) (uzavírání smlouvy) než kterékoli z pozdějších etap.

64. Za takových okolností měla právní úprava členského státu stanovit, že po uplynutí lhůty, během níž mohl žadatel vyjádřit svůj úmysl nebýt vázán smlouvou [etapa ii)], muselo být pojistníkovi oznámeno uzavření smlouvy [etapa iii)] a že pojistník má právo odstoupit od smlouvy během lhůty po jejím uzavření [etapy iv) a v)], která *se lišila* od lhůty, během níž mohl podat námitky proti uzavření smlouvy [etapa ii)]. Jinak by mohlo dojít k situaci, že v okamžiku uzavření smlouvy již lhůta pro odstoupení od smlouvy uplynula.

21 — Článek 15 druhé směrnice o životním pojištění, ve znění třetí směrnice o životním pojištění, a článek 31 třetí směrnice o životním pojištění.

22 — Bod 23 odůvodnění třetí směrnice o životním pojištění.

23 — Viz bod 9 výše.

Důsledky

65. Rozhodným právem z hlediska sporu v původním řízení mezi W. Endressem a Allianz – oběma soukromými stranami – je německé právo. Toto právo musí předkládající soud vykládat tak, aby byl zajištěn soulad s unijním právem, především s druhou a třetí směrnicí o životním pojištění, které byly použity v době uzavření smlouvy. Ve sporu mezi dvěma soukromými stranami platí, že směrnice samy o sobě jednotlivcům nemohou ukládat povinnosti, a není tudíž možno se jich jako takových vůči nim dovolávat [24].

66. Dospěla jsem k závěru, že článek 15 druhé směrnice o životním pojištění a článek 31 třetí směrnice o životním pojištění musí být vykládány tak, že i) brání tomu, aby členský stát stanovil, že právo na odstoupení od smlouvy již nelze vykonat jeden rok po zaplacení prvního pojistného bez ohledu na to, zda pojistitel informoval pojistníka řádně a včas o tomto právu, a ii) brání tomu, aby členský stát vyloučil, že některé povinné informace musí být (budoucímu) pojistníkovi sděleny *před* uzavřením smlouvy a lhůta pro odstoupení od smlouvy mezi 14 až 30 dny mu musí být k dispozici *po* oznámení tohoto uzavření.

67. Oba závěry mohou mít značné dopady na postavení W. Endresse a pojistitele v původním řízení.

68. To, jaké jsou tyto dopady, bude záviset zejména na rozsahu, v jakém bude předkládající soud schopen vyložit německé právo v souladu s druhou a třetí směrnicí o životním pojištění. V tomto ohledu je předkládající soud v souladu s judikaturou Soudního dvora povinen „vzít v úvahu celé vnitrostátní právo za účelem posouzení, nakolik může být uplatněno způsobem, který nevede k výsledku, jenž je v rozporu s výsledkem zamýšleným směrnicí“ [25]. To znamená, že předkládající soud je povinen použít ty výkladové metody uznávané vnitrostátním právem, které umožňují za určitých okolností vyložit ustanovení vnitrostátního právního řádu takovým způsobem, aby bylo možné vyhnout se rozporu s jinou právní normou vnitrostátního práva nebo aby za tímto účelem byl omezen dosah tohoto ustanovení tím, že bude použito pouze za předpokladu, že je slučitelné s dotčenou právní normou [26]. Povinnost postupovat v souladu se směrnicí při výkladu a aplikaci vnitrostátního práva „je současně omezena všeobecnými právními zásadami, a zejména zásadou právní jistoty a zákazu zpětné účinnosti“ a „nesmí posloužit za základ výkladu vnitrostátního práva *contra legem*“ [27].

69. Jestliže výsledku stanoveného relevantními směrnicemi nelze dosáhnout takovýmto způsobem, vyplývá z ustálené judikatury, že může být nutné, aby nebylo použito vnitrostátní právo [28], a že vznikla-li škoda – je-li způsobena nesplněním povinností členským státem – musí předkládající soud „potvrdit právo poškozených spotřebitelů na náhradu škody v souladu s vnitrostátním odpovědnostním právem“ [29].

24 — Viz rozsudek ze dne 5. října 2004, Pfeiffer a další (C-397/01 až C-403/01, Sb. rozh. s. I-8835, bod 108 a citovaná judikatura).

25 — Rozsudek Pfeiffer a další, citovaný v poznámce pod čarou 24 výše, bod 115 a citovaná judikatura.

26 — Rozsudek Pfeiffer a další, citovaný v poznámce pod čarou 24 výše, bod 116.

27 — Rozsudek ze dne 4. července 2006, Adeneler a další (C-212/04, Sb. rozh. s. I-6057, bod 110 a citovaná judikatura).

28 — Rozsudek ze dne 19. ledna 2010, Kücükdeveci (C-555/07, Sb. rozh. s. I-365, bod 51 a citovaná judikatura).

29 — Rozsudek ze dne 14. července 1994, Faccini Dori (C-91/92, Recueil, s. I-3325, bod 29), a viz rovněž z nedávné doby například rozsudek Adeneler a další, citovaný výše v poznámce pod čarou 27, bod 112 a citovaná judikatura.

Časový účinek rozsudku Soudního dvora

70. Allianz navrhla, aby Soudní dvůr omezil časové účinky svého rozsudku, pokud shledá, že vnitrostátní předpisy, jako je pravidlo jednoho roku, jsou neslučitelné s druhou a třetí směrnicí [30]. V tomto kontextu Allianz tvrdí, že rozsudkem může být dotčeno více než 108 milionů smluv uzavřených v letech 1995 až 2007, na jejichž základě bylo zaplaceno pojistné v celkové výši 400 miliard EUR [31]. Allianz uvádí, že během daného období sama uzavřela 9 milionů takových smluv a bylo jí zaplaceno pojistné ve výši přibližně 62 miliard EUR.

71. Omezení časových účinků rozsudku je výjimečný krok, ke kterému se Soudní dvůr řešení uchýlil pouze tehdy, když i) „existovalo riziko závažných hospodářských dopadů způsobených obzvláště vysokým počtem právních vztahů založených v dobré víře na základě právní úpravy považované za platnou a účinnou“ a ii) „se jevilo, že jednotlivci a vnitrostátní orgány byli vedeni k chování, které nebylo v souladu s unijní právní úpravou z důvodu objektivní a závažné nejistoty ohledně dosahu ustanovení unijního práva, nejistoty, ke které případně přispělo i samotné chování jiných členských států nebo Komise“ [32]. Finanční důsledky samy o sobě neodůvodňují tento výjimečný krok [33].

72. Podle mého názoru v této věci neexistují dostatečné skutečnosti, které by odůvodňovaly omezení časového účinku rozsudku Soudního dvora. Neexistují žádné důkazy před Soudním dvorem týkající se pravděpodobnosti, že budou zrušeny smlouvy o životním pojištění, které by mohly být dotčeny jeho rozsudkem, a vyplývající ekonomické náklady pro pojistitele nebo rozsah rizika závažných hospodářských dopadů. Nejsem přesvědčena ani o tom, že k zachování modelu pojištění nebo použití zaplacení prvního pojistného jako začátek pro výpočet relevantní lhůty podle pravidla jednoho roku vedla přinejmenším vnitrostátní orgány „objektivní a závažná nejistota“ týkající se dotčených unijních ustanovení práva.

Závěry

73. Vzhledem k výše uvedenému navrhuji, aby Soudní dvůr na otázku položenou Bundesgerichtshof odpověděl následovně:

„Článek 15 odst. 1 směrnice Rady 90/619/EHS ze dne 8. listopadu 1990 o koordinaci právních a správních předpisů týkajících se přímého životního pojištění, kterou se stanoví opatření k usnadnění účinného výkonu volného pohybu služeb a kterou se mění směrnice 79/267/EHS, ve spojení s článkem 31 směrnice Rady 92/96/EHS ze dne 10. listopadu 1992 o koordinaci právních a správních předpisů týkajících se přímého životního pojištění a o změně směrnic 79/267/EHS a 90/619/EHS, musí být vykládán tak, že brání vnitrostátnímu ustanovení, podle kterého zaniká právo na odstoupení od smlouvy o životním pojištění nejpozději jeden rok od zaplacení prvního pojistného bez ohledu na to, zda byl pojistník o tomto právu řádně a včas informován.“

30 — Viz například podobný argument předložený bankou v rozsudku Heininger, citovaném výše v poznámce pod čarou 15, bod 49.

31 — Vzhledem k tomu, že počet obyvatel Německa byl v roce 2010 odhadován na 82 milionů, je pro mne obtížné přijmout tvrzení, že v letech 1995 až 2007 bylo uzavřeno více než 108 milionů smluv o životním pojištění.

32 — Rozsudek ze dne 13. prosince 2012, Forposta (dříve Praxis) a ABC Direct Contact (C-465/11, bod 45 a citovaná judikatura).

33 — Rozsudek Forposta (dříve Praxis) a ABC Direct Contact, citovaný v poznámce pod čarou 32 výše, bod 47 a citovaná judikatura.